

Renæssance og reformation

(side 116-135)

Karakteriser renæssancen

- Beskriv situationen i Europa omkring periodens begyndelse.
- Beskriv situationen i Europa omkring periodens afslutning
- Hvordan blev Danmark anderledes i løbet af perioden?
- Find fem ord fra kapitlet, som du synes karakteriserer perioden.
- Nævn en begivenhed fra perioden, som du ikke tror kan foregå i nutiden. Begrund.

Hvem er hvem?

Træk streger fra hver person til den rigtige beskrivelse

Francesco Petrarca •	• Italiensk forfatter fra 1300-tallet
Leonardo da Vinci •	• Italiensk maler, billedhugger, arkitekt, videnskabsmand og opfinder
Johann Gutenberg •	• Udviklede bogtrykkerkunsten i Europa omkring 1450
Jürgen Wullenwever •	• Grundlagde den protestantiske kirke
Martin Luther •	• Munk, der udbredte den evangelisk-lutherske lære til Danmark
Hans Tausen •	• Borgmester i Lübeck i 1530'erne

Rigtigt eller forkert

Nogle af disse udsagn er rigtige – andre er forkerte. Sæt kryds.

	Rigtigt	Forkert
Kineserne var de første, der opfandt bogtrykkerkunsten		
Efter fire år i folkeskolen kom pigerne i latinskolen		
Firenze ligger i Spanien		
En bandbulle er en fornem orden		
Pengene, paven fik ind ved afladshandel, blev brugt til at hjælpe de fattige		
Frederik 1. bekæmpede protestanterne		
Grand Canal løber gennem Venedig		
Martin Luther skrev sine teser i Wittenberg		
Trediveårskrigen blev udkæmpet i Nordeuropa 1618-48		
Johan Gutenberg lavede bogstaverne til bogtrykkeriet af træ		
Den westfalske Fred blev underskrevet i 1648		

Renæssancemennesker

Siden 117-119 kan du læse om ændringer i synet på mennesker og verden.

- Hvordan var renæssancens syn på mennesket?
- Hvordan skulle et idealmenneske være?

Leonardo da Vinci (side 119) levede under renæssancen.

- Hvilke egenskaber havde han som var typiske for renæssancen?
- Find yderligere oplysninger om Leonardo da Vinci på internettet eller på biblioteket.
- Beskriv tre eksempler på opfindelser, som Leonardo da Vinci arbejdede med.
- Hvilken af da Vincis opfindelser, synes du, er mest interessant. Og hvilken er mindst interessant? Begrund.
- Forestil dig, at man i 1500-tallet faktisk byggede en krigsmaskine, som den Leonardo da Vinci opfandt (se side 119). Overvej, hvor effektiv den ville være i krig.

Christian d. 4. var konge under renæssancen i Danmark.

- Find oplysninger om, hvad Christian d. 4 gjorde og interesserede sig for.
- Vælg mindst tre ting, der gjorde Christian d. 4. til et renæssancemenneske.

Vælg endnu en person, der levede i Renæssancen, og søg oplysninger om vedkommende.

- Tegn et portræt af denne person med fokus på, hvad der var typisk, og hvad der var atypisk for renæssancen. Fremlæg jeres portrætter for hinanden i klassen.

Kirken mister magt

Kirken havde stor magt i middelalderen, men i renæssancen skete flere ting, der fik indflydelse på kirkens status.

- Hvilken betydning havde det for kirken, at bogtrykkerkunsten blev opfundet?
- Hvilken betydning havde det for kirken, at landegrænserne blev faste, og staterne blev sammenhængende områder under én konge?

Katolik eller protestant?

Side 122-23 kan du læse om Luther og reformationen.

- Hvad kritiserede Luther den katolske kirke og paven for?
- Hvordan reagerede paven på det?
- Hvad kaldte man Luthers lære?
- Hvor blev den udbredt?

Den katolske og den evangeliske-lutherske (protestantiske) kirke var forskellige.

- Vælg tre punkter, som karakteriserede den katolske kirke.
- Vælg tre punkter, som karakteriserede den protestantiske kirke.
- Undersøg om punkterne også er karakteristiske for de to kristne retninger i dag.

Pavens rådgiver

Forestil dig, at du er pavens rådgiver. Det er i begyndelsen af 1500-tallet, og Luther har skrevet sine skrifter mod afladshandlen og paven. Situationen er sprængfarlig, men hvad skal paven gøre for at undgå, at Luther får mange tilhængere?

- Skriv et brev til paven med gode råd til, hvad han kan gøre for at fastholde sin magt.
- Hvad gjorde paven i 1500-tallet for at standse Luther?
- Hvorfor tror du, at det ikke virkede?

Teser på kirkedøren?

Side 122 kan du læse om Martin Luther og reformationen. En afgørende begivenhed i forløbet var, da Martin Luther skrev sine 95 teser og angiveligt slog dem op på kirkedøren i Wittenberg.

Sådan står der i de fleste historiebøger, fx Claus Buttenschøn & Olaf Ries: *Ind i historien 2*, 1993:

”Det helt store opgør med den katolske kirkes rolle i samfundet kulminerede, da en tysk munk, Martin Luther, i 1517 slog sine berømte 95 teser op på Wittenberg domkirkes dør.”

Historikeren Alex Wittendorf hævder i en kronik i Jyllands-Posten den 31. oktober 2006, at det var en myte, at tesoerne blev slået op på kirkedøren:

”Den 31. oktober 1517 var en lørdag. Den dag skete der ikke noget særligt i Wittenberg. I hvert fald ikke noget, folk kunne se.

Det følgende handler om en myte og dens tilblivelse. For de fleste er af den mening, at der den dag faktisk skete noget meget spektakulært i Wittenberg. Da gik den 34-årige munk og universitetslærer Martin Luther ud ad augustinerklosterets port, tilbagelagde vejen til slotskirken på få minutter, rullede et stort, tæt beskrevet dokument ud og slog det op på slotskirkens dør med nogle raske hammerslag.

[...]

Luthers dokument indeholdt, som alle ved, de 95 teser eller udsagn, hvormed han gik til angreb på den afladshandel, der netop ved denne tid florerede særlig intenst. Beretningen om opslaget på kirkedøren findes, eller fandtes indtil for nylig, i de fleste historiebøger. Der er talrige billeder, der fremstiller selve situationen. På den nuværende kirkedør i Wittenberg er de 95 teser smukt støbt i bronze.

Det er en god historie, men det er en myte. I modsætning til mange andre myter kender vi historiens oprindelse. Lad os se på, hvad kilderne siger.

Første gang historien forekommer på tryk er i forordet til en udgave af Luthers værker, som hans medarbejder og ven Filip Melanchthon udsendte et par år efter, at Luther var død i 1546. Her kan man læse: ”Luther, der brændte af iver efter sand fromhed, skrev teser imod afladen. Dem opslog han offentligt på kirken i nærheden af slottet i Wittenberg dagen før allehelgens dag 1517.”

Melanchthon og Luther kendte endnu ikke hinanden i 1517. Melanchthon boede dengang i Tübingen. Han kan altså ikke have været til stede, men Luther kan naturligvis have fortalt ham om det senere. Desværre er Melanchthon, sine fortræffelige egenskaber til trods, ikke nogen pålidelig fortæller. Der er adskillige fejl i hans forord. Han har et forkert årstal for Luthers rejse til Rom, men også væsentligere faktuelle fejl. Vi vil nødig stole på enkeltheder i hans beretning, hvis de ikke kan bekræftes på anden vis.

Der er en anden, som kunne have været til stede den dag ved slotskirken. Det er Agricola, Luthers famulus, hans akademiske medhjælper. Han skriver: ”I året 1517 fremsatte Luther i Wittenberg ved Elben efter gammel universitetsskik nogle teser til diskussion uden dermed at ville beskæmme eller krænke nogen” – og så er der noget i manuskriptet, som er svært at læse. Enten står der ”mea teste”, der betyder ”hvilket jeg kan bevidne”. Eller også står der ”modeste”, ”i al beskedenhed”. De fleste er nu om dage - med bedre hjælpemidler

til den slags end tidligere - enige om, at sidstnævnte læsemåde er den rigtige. Agricola understreger bare Luthers sagtmodige optræden, som det var almindeligt i tidens retoriske stil, og siger ikke noget om sig selv. Melanchthon var ikke til stede, Agricola måske, men han siger intet om noget teseopslag. Men hvad med Luther selv?

Jo, han har senere fortalt om sine teser, men heller ikke her er der et ord om nogen kirkedør. Han fortæller, at han skrev dem i to eksemplarer. Det ene sendte han til sin foresatte, biskop Hieronymus, det andet til sin ærkebiskop, Albrecht af Mainz. Han vedlagde et brev, hvori han anmodede om, at "man straks skulle sætte en stopper for afladsprædikanternes skamløse færd og dadelværdige tale. Men man lagde overhovedet ikke mærke til den fattige munk". Brevet er faktisk dateret den 31. oktober 1517, så noget vigtigt skete der altså den dag, om end i al diskretion. Her har vi det, vi tør tro på, mandens egne ord, og hvorfor skulle han dog fortie "teseopslaget", hvis det havde fundet sted? Over for Luthers klare redegørelse står Melanchthons sjuskede venstrehåndsarbejde. Der bør ikke være tvivl om, hvem vi skal tro. [...]"

- Tag stilling til Alex Wittendorfs argumenter for, at de 95 teser ikke blev slået op på kirkedøren i Wittenberg.
- Hvis historien om teserne på kirkedøren er en myte, hvor er den så opstået og blevet en slags "sandhed"?
- Nævn andre eksempler på myter fra historien.

Livet i Danmark

Forestil dig, at du er bonde og lever i Danmark efter reformationen. Skriv et brev til en fjern slægtning i et katolsk land, og fortæl om, hvordan dit liv er nu efter reformationen. Du kan fx komme ind på:

- Hvilke ting er anderledes, hvilke er uforandrede?
- Hvilke forandringer har forbedret dit liv, hvilke har forringet det?
- Hvor meget fylder religionen i dit liv?

Opfattelser af Christian 4.

Kilde 1:

Uddrag fra Johan Ottesen: *Børnenes Fædrelandshistorie*, 1903:

"Kristian 4 ville ikke have, at hans riger skulle stå tilbage for udlandet i nogen ting. Derfor grundlagde han mange nye byer, så som Kristiania og Kristianssand i Norge og Kristianshavn på Amager [...]"

Kristian 4 var virksom og tapper. Han er den konge, som både nordmændene og danskerne har holdt mest af."

Kilde 2:

Uddrag fra Jens Aage Poulsen: *Hit med Historien! Grundbog til 8. klasse*, 2006:

"Christian 4. hører til de mest kendte konger i Danmarkshistorien. Det skyldes især hans mange byggerier. På kongens samtid var man ikke så begejstret. Byggerierne kostede enorme summer, og da kongen fik Danmark involveret i flere krige, som han tabte, var statskassen efterhånden tømt."

- Sammenlign kildernes vurdering af Christian 4.
- Forklar forskellene.

Den westfalske fred

Side 130 kan du læse om Den westfalske Fred.

Kristian Hvidt: *Europa – 1000 års historie*, 2007, har denne vurdering:

”Den westfalske fred 1648 er den endelige afslutning på middelalderen og renæssancen og indgangsporten til det moderne Europas historie. Religion var ikke mere en hovedsag. De vildtvoksende lejetropshære, der havde plaget Tyskland i 30 år, forsvandt langsomt til fordel for uniformerede statsarmeer, der kunne gå i takt til hornmusik ved parader for monarken. [...] Krig blev et monopol (legetøj) for konger og dermed en vigtig side af den nye statsform enevælden. Adelen blev kongelige kammerherrer, der drev egne godser, administrerede krongodset og stod til rådighed ved hoffets ceremonier.”

- Skriv med egne ord og i punktform de tre væsentligste betydninger af Den westfalske Fred.
- Påpeg forskelle og ligheder med teksten side 130.

Hvilken krig?

Træk streger fra begivenhederne til de rigtige krige. Der kan være flere begivenheder til den samme krig.

Christian 4. deltog i søslaget på Kolberger Heide •

Danmark mistede Jämtland, Herjedalen, Ösel og Gotland •

Danmark mistede Skåne •

De svenske tropper gik over de tilfrosne bæltter •

Erik 14. var konge i Sverige •

Krigen startede, da Christian 4. satte Øresundstolden i vejret •

Som et led i fredsftalen skulle Sverige betale en større krigsskadeserstatning •

Ved fredsslutningen skulle både Sverige og Danmark give de erobrede landområder tilbage. •

• Den Nordiske Syvårskrig 1563-70

• Kalmarkrigen 1611-13

• Torstenssonskrigen 1643-45

• Karl Gustav-krigene 1657-60

Krig i Norden

Lav en grafisk oversigt over krige og magtkampe i Norden i renæssancen. Oversigten kan fx have form af en tidslinje. Hver konflikt skal præsenteres kort, i punktform. Punkterne kan fx være:

- Hvorfor startede konflikten?
- Hvem var involveret?
- Hvilken part løb af med sejren?
- Hvor omkostningsfuld var konflikten?
- Hvilke forandringer medførte konflikten?